

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Ondertussen in het hertogdom Brabant: huilen om de hertog
Caers, B.J.M.

Citation

Caers, B. J. M. (2019). Ondertussen in het hertogdom Brabant: huilen om de hertog. *Madoc. Tijdschrift Over De Middeleeuwen*, 33(2), 93-96. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/79036>

Version: Accepted Manuscript

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/79036>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Column Madoc 2

Ondertussen in het hertogdom Brabant: huilen om de hertog

Toen ik als kind met mijn ouders op vakantie ging, maakten we er een sport van om vanuit de auto de vele kastelen in het voorbijglijdende landschap als eerste op te merken. De mooiste waren degene die tegen een bergflank of op een steile kam de tijd trotseerden, vanuit hun ongenaakbare plek neerkijkend op de autoweg beneden in het dal. Deze zomer bezocht ik een van die kastelen waar we vroeger op weg naar de Middellandse Zee zo achteloos voorbijraasden, in het slaperige dorp Châteauneuf-en-Auxois in Bourgondië. Hoog boven het rokende asfalt van de A6, die Parijs verbindt met Dijon en Lyon, torent daar de voormalige residentie van de Bourgondische edelman Philippe Pot (1428-1494), die als vertrouweling van Filips de Goede (1396-1467) de drie huwelijken van diens zoon Karel de Stoute (1433-1477) arrangeerde. Het kasteel is vooral mooi dankzij de vijftiende-eeuwse verbouwingen en de spectaculaire grafkapel, waarin een levensgroot grafmonument de opgebaarde kamerheer verbeeldt, omringd door ‘pleurants’ – letterlijk ‘wenenden’ – met expressieve gezichten, van kop tot teen in het zwart (afb. 1).

De keuze voor die kleur is niet toevallig. Wie zich vandaag wel eens afvraagt waarom we de kleur zwart nog steeds met rouw associëren, komt immers onvermijdelijk aan het Bourgondische hof terecht. Filips de Goede zou na de brutale moord op zijn vader Jan zonder Vrees – die in 1419 door de entourage van de Franse kroonprins werd neergeknuppeld bij een diplomatiek overleg – het zwart hebben aangenomen, om voor de rest van zijn leven nooit meer een andere kleur te dragen. Dat Filips tot op zijn oude dag nooit eens een rood mutsje zou hebben opgezet, is inmiddels naar het rijk der fabelen verwezen, maar zeker is dat de Bourgondische hertogen na de dood van Jan zonder Vrees in periodes van rouw telkens naar de kleur zwart teruggrepen. Deze gewoonte waaide over naar andere adellijke hoven en werd ook overgenomen in de Habsburgse lijn. Zo blijkt uit de beschrijving van de rouwstoeten van Filips de Schone en Karel V dat iedereen in het zwart gekleed ging, en dat de ruimtes waarin de overleden hertogen opgebaard lagen niet zelden tot de nok met zwart laken werden bekleed.

Aan die uitingen van rouw moest ik denken toen ik in het Brusselse geïllustreerde *Brabantsche yeesten*-handschrift twee afbeeldingen van opgebaarde hertogen van Brabant tegenkwam. De eerste toont de berrie met de lijkstaf van de betreurde hertog – hier de stamvader Godfried met de Baard († 1139) – omringd door huilende rouwenden (afb. 2). Over de lijkstaf hangt een zwart laken gedecoreerd met een rood kruis en bescheiden gouden Brabantse leeuwen. Naast de rouwenden kijken de dragers, ook in het zwart, toe. Twee dragers lichten de scène bij met rouwtoetsen. Bij de tweede rouwscène, ditmaal om hertog Hendrik I († 1235), zijn naast de kist zeer vergelijkbare rouwende figuren afgebeeld, van kop tot teen in zwart gehuld (afb. 3). Hoewel bij de tweede illustratie de pastelkleurige stad Leuven de scène een wat vrolijker accent geeft, overheerst bij beide rouwtaferelen de kleur zwart.

Ook de voorstelling van figuren die ostentatief uiting geven aan hun droefheid is een weerspiegeling van de Bourgondische funeraire gewoontes in de tijd waarin dit handschrift verlicht werd (1440-1442). In navolging van de Haarlemse beeldhouwer Claus Sluter, die op het einde van de veertiende eeuw een eerste reeks losstaande *pleurants* vervaardigde voor het praalgraf van Filips de Stoute, zouden nog vele hertogelijke graven van ostentatief rouwende beelden voorzien worden. De schoolvoorbeelden van het genre, de *pleurants* voor Filips de Stoute, Jacoba van Beieren en Jan zonder Vrees, worden in een magistrale zaal tentoongesteld in het voormalige hertogelijk paleis in Dijon. En het Rijksmuseum bewaart een mooie reeks

die heeft gediend voor het graf van Isabella van Bourbon, de tweede vrouw van Karel de Stoute, in de Sint-Michielsabdij in Antwerpen. Maar na mijn bezoek aan de grafkapel in Châteauneuf-en-Auxois kan ik verzekeren dat de *pleurants* van Philippe Pot die van zijn prinselijke werkgevers met gemak naar de kroon steken. Dat heeft te maken met de polychrome uitvoering, de expressieve rouw én met de opstelling. De wenenden zijn veel groter dan die van de hertogelijke grafmonumenten en staan in de kapel over de dode gebogen, zoals rouwenden zouden doen die een dierbare overledene op zijn sterfbed een laatste groet komen brengen. In die zin lijkt de weergave sterk op hoe het *Brabantsche yeesten*-handschrift de opgebaarde Brabantse hertogen afbeeldt.

Groot was dan ook mijn teleurstelling toen ik in het najaar het Louvre bezocht, en daar ontdekte dat het originele graf van Philippe Pot in de abdij van Cîteaux had gestaan, en dat de *pleurants* niet horen neer te kijken op de overledene, maar hebben gediend als dragers voor de berrie, die in het Louvre inderdaad op hun schouders rust. De grafkapel in Châteauneuf toonde bij nader inzien slechts geschilderde afgietsels in een opstelling die de historische realiteit geweld aandoet. Een beetje geschiedvervalsing is kennelijk nodig om de voorbijrazende toeristen uit hun auto's te lokken. Hoewel het 'juiste' origineel dus in Parijs te bewonderen is, kan ik iedereen aanraden om op weg naar het Zuiden de A6 even te verlaten voor wat het mooiste praalgraf uit de Bourgondische tijd had kunnen zijn, gevolgd door een picknick met weids uitzicht.

Verder lezen:

In het *Brabantsche yeesten*-handschrift bladeren kan door in de online catalogus van de KBR te zoeken op 'Jan van Boendale' of op 'Brabantsche yeesten'. Of rechtstreeks via <https://uurl.kbr.be/1065581> (geraadpleegd op 25 maart 2019). Een recente inventaris van de inhoud geven B. Caers & M. Visscher, 'The illuminated *Brabantsche yeesten* manuscripts IV 684 and IV 685 in the Royal Library of Belgium: an unfinished project of Brabantine historiography. Description, list of illustrations and index of persons depicted', *In Monte Artium* 11 (2018) 7-35. Zie ook <http://doi.org/10.1484/J.IMA.5.116486> (geraadpleegd op 25 maart 2019). Inleidend over de kleur zwart bij de Bourgondiërs is Sophie Jolivet, 'La construction d'une image: Philippe le Bon et le noir (1419-1467)', *Apparence(s)* 6 (2015). Zie <http://journals.openedition.org/apparences/1307> (geraadpleegd op 25 maart 2019).

In de Koninklijke Bibliotheek van België wordt volop gewerkt aan een museum over de Bourgondische handschriftencollectie, dat in mei 2020 de deuren opent. Daar zullen waarschijnlijk ook *pleurants* worden tentoongesteld, in dialoog met de handschriftminiaturen. Zie <https://www.kbr.be/nl/museum/> (geraadpleegd op 25 maart 2019).

Afb. 1: het 'verkeerde' praalgraf van Philippe Pot (Wikimedia Commons)

Afb. 2: Brussel, KBR, IV 684, f. 5r: rouwen om Godfried met de Baard († 1139)

Afb. 3: Brussel, KBR, IV 684, f. 19v: rouwen om Hendrik I van Brabant († 1235)